

ARTYKUŁY

Klio. Czasopismo poświęcone dziejom Polski i powszechnym
PL ISSN 1643-8191, t. 37 (2)/2016, s. 47–60

<http://dx.doi.org/10.12775/KLIO.2016.014>

IGOR ZMETÁK*

Daniel Krman a jeho cesty

Daniel Krman and his journeys

Zhrnutie: Daniel Krman ml. je uznávaný ako jeden z najvýznamnejších predstaviteľov slovenského literárneho baroka. Je však menej známe, že jeho *Itinerarium* je nielen literárne hodnotným literárnym dielom, ale aj významným historickým prameňom o Severnej vojne z prvej tretiny 18. storočia. Cestovný denník vznikol v rokoch 1708–1709, počas cesty posolstva uhorských evanjelických stavov k švédskemu kráľovi Karolovi XII. Krman precestoval Poľsko, Bielorusko, Litvu, Ukrajinu, Moldavsko, a jeho zápisky sa stali jedným z mála zachovaných autentických dokumentov očitých svedkov z bojísk Severnej vojny, a zároveň sú aj jedinečným dobovým etnografickým prameňom. Ďalším, doteraz nepovšimnutým významom diela, je hodnotenie a pohľad uhorského (slovenského) cestovateľa na švédske vojsko v strednej Európe a samotného kráľa Karola XII.

Abstract: Daniel Krman is known in Slovakia as one of the main representatives of the Slovak Baroque literature. Nevertheless, it is less known that his *Itineraria – Travel Diary* is not only a precious literary work, but also a valuable historical source about the Great

* Filozoficko-přírodovědecká fakulta, Slezská univerzita v Opavě, Bezručovo náměstí 1150/13, 746 01 Opava, Czechy; e-mail: igorz@centrum.sk.

Northern War held in the first third of the 18th century. *The Travel Diary* dates back to the years 1708–1709, when the Hungarian protestant delegacy was on its way to the Swedish king Charles XII. Krman traveled through Poland, Belarus, Lithuania, Moldavia, and his notes are one of the few remaining authentic documents of the witnesses from the battlefields of the Great Northern War. At the same time, they rank as a unique ethnographic source from that period. Another importance of the work, until now neglected, is a Hungarian (Slovak) travelers' view of the Swedish army in Central Europe, as well as his view of King Charles XII himself.

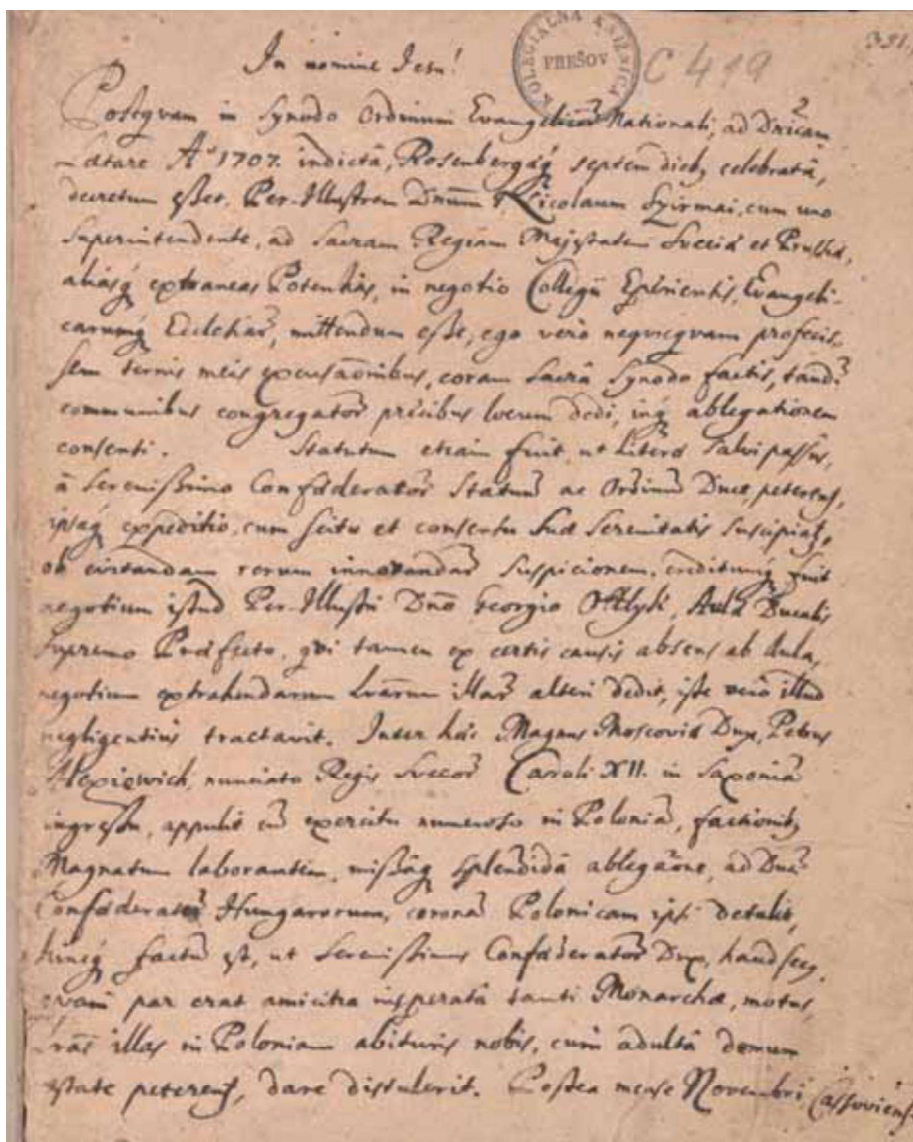
Klíčové slová: Daniel Krman, Karol XII., Severná vojna, Poľsko, Litva, Ukrajina, Turci.

Keywords: Daniel Krman, Charles XII, Great Northern War, Poland, Lithuania, Ukraine, Turkish.

Úvod

Daniel Krman ml. je uznávaný ako jeden z najvýznamnejších predstaviteľov slovenského literárneho baroka. Je však menej známe, že jeho *Itinerarium* je nielen literárne hodnotným literárnym dielom, ale aj významným historickým prameňom o Severnej vojne z prvej tretiny 18. storočia. Cestovný denník vznikol v rokoch 1708–1709, počas cesty posolstva uhorských evanjelických stavov k švédskemu kráľovi Karolovi XII. Krman precestoval Poľsko, Bielorusko, Litvu, Ukrajinu, Moldavsko, a jeho zápisky sa stali jedným z mála zachovaných autentických dokumentov očitých svedkov z bojísk Severnej vojny, a zároveň sú aj jedinečným dobovým etnografickým prameňom. Jedným z ďalších opomenutých významov diela je hodnotenie a pohľad na uhorského cestovateľa na švédske vojsko v strednej Európe a kráľa Karola XII.

Itinerarium jako etnografický prameň

Ryc. 1. Kolegiálna knižnica Evanjelickej cirkvi augsburskeho vyznania na Slovensku (ECAV) v Prešove, Biskupský úrad východného dištriktu ECAV, odborný správca Štátna vedecká knižnica v Prešove, Sign. C 419.

Krman spracovával svoje poznámky z denníka do literárnej formy v rokoch 1710–1711, na trase medzi dnešným Prešovom, Bardejovom a Užhorodom. Ako účastník protihabsburgského povstania Františka II. Rákocziho sa mohol slobodne pohybovať iba na povstaleckom a poľskom území. Originál rukopisu je napísaný v latinčine, a dodnes uložený v historickej Kolegiálnej knižnici v Prešove¹. Vzhľadom na pohnutý Krmanov osud, jeho prenasledovanie a väzenie, upadol rukopis do zabudnutia, a prvá zmienka o rukopise sa objavuje až o storočie neskôr, v roku 1812, prostredníctvom Bohuslava Tablica a Petra Ambrózyho². Okrem slovenských prekladov Gustáva Viktoryho (1969)³ a Tatiany Kusej (1984)⁴, ešte vyšiel záznam Krmanových ciest na Ukrajine v roku 1999, a následne aj v roku 2010⁵.

Z etnografického hľadiska je denník jedinečným dobovým prameňom o národoch, ktoré žili na území dnešného Poľska, Litvy, Bieloruska, Ruska, Ukrajiny, Moldavska. Cestovný denník obsahuje autentické informácie o jednotlivých národoch, ktoré Daniel Krman na svojej ceste spoznal. Podrobne popísal vonkajší výzor, obliekanie, každodenný život, stravovanie, spôsob bývania, tradičnú kultúru, zvyky a hodnoty domáceho obyvateľstva v krajinách, cez ktoré prechádzal. Podarilo sa mu veľmi výstižne predstaviť Poliakov, Litovcov, Kozákov, Tatárov, Kalmykov, Valachov, Čerkesov, Veľkorusov – Moskovčanov, Turkov, ale aj zvyky Švédov a Židov – samostatne i vo vzájomnom porovnaní.

Krman sa na cestu nevybral z osobného záujmu, ale ako uznávaný biskup bol vyslaný synodou evanjelických rád s posolstvom za švédskym kráľom Karolom XII., ktorému mal predniesť žiadosť o pomoc pre uhorských protestantov na zriadenie evanjelického kolégia v Prešove. Karol XII. v tom čase bojoval v Bielorusku proti Petrovi Veľkému, a to, čo na začiatku

¹ Kolegiálna knižnica, Evanjelická cirkev augsburskeho vyznania na Slovensku (ECAV) v Prešove, Biskupský úrad východného dištriktu ECAV, odborný správca Štátna vedecká knižnica v Prešove, Sign. C 419.

² 28.4.1812 na zasadnutí Literárnej spoločnosti banského okolia.

³ D. Krman, *Itinerarium. Cestovný denník*, Bratislava 1975, ss. 329.

⁴ Idem, *Itinerarium. Cestovný denník*, Bratislava 2008, ss. 197.

⁵ Idem, *Podorožnij ščodennyk (Itinerarium 1708–1709)*, Kyjiv 2010, ss. 260.

vyzeralo ako nie veľmi dlhá cesta s posolstvom, sa zmenilo postupne na veľkú dvojročnú púť po východnej Európe.

Cesta posolstva sa začínala v Prešove, potom pokračovala cez Bardejov do Sacza, a potom na plti po Dunajci cez Opatowiec, Baranów, Dzików, Sandomierz, Kolczyn do Piotrowina, sídla gubernátora a kráľovskej komory. Uhorských cestovateľov prekvapili dievčatá a ženy, ktoré sa odvážne prevážali po rieke Visle aj neskoro v noci. V denníku je zaznamenaná vtipná pesnička z Piotrowiny:

Flisarkowe mili,
dawno ste doma nebili,
my Boha bedziemy prosili,
bistie se zdрави do domu wracili.
Fliskowe z neba,
daice nam chleba,
jestli estli nedace,
to potonece,
a ty mila sweta Barborko,
wynes ich kde melko.
Flisova žena,
sedi sobie doma,
flisar neboraček,
grebie to hrobaček⁶.

Cestovatelia si stihli pozrieť aj slávny zámok v Pulawách, ktorý bol v tom čase po švédskom vypálení v ruinách, a pomedzi bandy túlajúcich sa vojakov, mestá Stezycu, Czarników a Kalwariu došli na tretí deň do Varšavy. Okrem nádherných palácov hrozil mestu mor, a v noci nebezpeční mladí chlapi gnojkovia, ktorí si pospevovali po poľsky i latinsky:

Ego pauper, peto panem.
Date nobis
Dabitur vobiregnum coelorum⁷.

⁶ Idem, *Itinerarium...*, 2008, s. 14–15.

⁷ Ibidem, s. 19.

Krman si všímal a porovnával rozličné zvyky počas celej cesty:

vo vlastnej Litve okolo Viliňusu a Rigy majú iný jazyk, zreteľne odlišný od poľského a bežného litovského. Napríklad – Laba swakaris – dobrý večer, alebo Artorit alaus? – Nemáte pivo?, kým Poliaci hovoria – *Dobry wieczor Waszmość memu mosći Panu – macie piwo?* (Krman 1975, s. 32).

Pri porovnávaní rôznych národov sa autor snažil byť objektívny – napr. nie je zaťažený ani voči Turkom (hoci turecké vojny postihli jeho osobne i celú rodinu), tak ako mnohí iní doboví stredo európski pozorovatelia, ktorí im prisudzovali zväčša iba negatívne vlastnosti. Veľmi oceňuje tureckú čistotnosť a kúpele:

murované kúpele majú dlhú šatňu a sú vystrojené dlažbou z červených kameňov a kanálmi, cez ktoré na hlavy a telá kúpajúcich sa príjemne vyteká teplá voda. V šatni dávajú čiapočky a zásterky, šaty tam odložené však sväto strážia. Kúpeľník starostlivo vydrhne telá mydlom a prikrývkou. Každý týždeň, raz alebo dva razy, navštevujú tieto kúpele muži a ženy, usilovne pestujú čistotu tela. Holiči preostrými britvami holi nielen hlavy Turkov, ale aj krky, prsia, priehlbiny tela, fúzy však a bradu šetria, lebo tie má turecký národ v najväčšej úcte. Muzulmani kolko-krát vyprázdňujú mechúr, alebo uľahčujú črevám, toľkokrát si umývajú ohanbie a ruky, za tým cieľom sa uberajú k vodám, ale ani sa nečistého nedotýkajú, že by si potom neumyli ruky. V rozhovore zachovávajú dôstojnosť, hovoria málo, i to premyslene a s vážnosťou...⁸.

Iné sú už opisy Krymských Tatárov:

sú to ľudia nevlúdneho vzhľadu, nízkej postavy, vyčnievajúcich a hrubých očí, plochého nosa a širokej tváre, hlavy okrem temena oholenej do tvaru konskej podkovy. Od chlapčerstva sa učia jazdiť na koni, zriedka chodia pešo, aj na voľy vysadajú ako na kone, vozy majú prikryté kožušinami a používajú ich za domy... Misky a hrnce nikdy nečistia, špinu a nečistotu viac vyhľadávajú, ako by sa jej stránili... Manželky prv než neporodia, manželia ani za manželky neuznávajú, ani im rodičia nedávajú veno...⁹.

⁸ D. Krman, *Itinerarium...*, 1975, s. 219–220.

⁹ *Ibidem*, s. 212.

Najhoršie zo všetkých národov opisoval Krman Kalmykov, ktorých považoval za najväčších barbarov, ktorých spolu s Čerkesmi a Čeremismi uvádza ako podobných Tatárom.

Boli si veľmi podobní, malej postavy, hrubí, a širokej tváre a nosa, ale malých očí. Bol by si sa nazdal, že pochodia z jednej matere. Majú vieru v jedného boha, ale vzývajú z rozličných látok zhotovené, a na vozoch upevnené sošky, ba aj slnko, mesiac, hviezdy a rozličné tvory a živly a pred jedlom im obetujú prvotiny z pokrmu a nápoja...¹⁰.

Okolo dvetisíc Tatárov žilo aj okolo Vilňusu, ktorí sa osvedčovali ako sprievodcovia na cestách po Litve. Dobré skúsenosti mali s nimi aj naši cestovatelia:

Vo svojom pohanstve sú takí húževnatí, že keď sa nahnevajú na iného Tatára majú v ústach takúto formulku nadávky: Hej kafirim, čarna šašik! Toto obsahuje pre Tatára najväčšiu kliatbu, teda aby sa taký človek zvrhol na kresťana. Títo zbojníci si myslia, že kresťania sú zo všetkých dvojnohých tvorov najničomnejší! Je však vec, v ktorej si zasluhujú pochvalu. Ospevovaná je ich vernosť pri opatrovaní peňazí, alebo vecí im zverených, ktoru prevyšujú a zahanbujú mnohých kresťanov¹¹.

Itinerarium a hodnotenie Karola XII

Krman posolstvo kráľovi Karolovi XII. nakoniec odovzdal a dostal aj prísľub pomoci pre uhorských, slovenských a českých evanjelikov. Po porážke švédsko-kozáckych vojsk pri Poltave, sa situácia skomplikovala, a uhorskí vyslanci sa pridali kvôli bezpečnosti k ustupujúcemu kráľovmu vojsku. Po prekročení rieky Dnester, a záchrane na priateľskom území benderského pašu, je zaznamenaná v denníku kázeň švédskeho kazateľa Michala Enemana k vojakom a kráľovi Karolovi XII., kde sú načrtnuté dôvody porážky:

¹⁰ Ibidem, s. 213.

¹¹ Ibidem, s. 50.

1. Neviazaný život a svojvôľu Švédov, aká sa nemôže hodiť ani na Turkov a Tatárov. 2. Spupnosť Švédov, pretože nechceli s ruským cárom uzavrieť navrhovaný mier. 3. Ukrotnosť Švédov v Poľsku, pri pátraní po ukrytom majetku vyšetovaných. 4. Povýšenosť Švédov, že nemali záujem bojovať so spojencami Poliakmi a Litovcami, len aby sa trochu slávy neušlo i im. 5. Starodávny zvyk Švédov podceňovať čo aj najmocnejšieho nepriateľa. 6. Nesmiernu dôveru Švédov vo svoje sily, ktorá mnoho odňala Bohu, darcovi víťazstiev. 7. Nesmierne, božej sláve uberajúce dôverovanie cudzincov vo švédske sily. 8. Hriechy niektorých Švédov, konané v táboroch, ktorým nebolo možné zamedziť ani kráľovskými nariadeniami, medzi ktorými boli rúhania, klatby, smilstvá, čarovania a spolky s diablom, ako aj sodomitstvo. 9. nesmiernu snahu podporovať politickú slobodu Poliakov, dožadovanú pomocou rozširovania hraníc kráľovstva, čiže prinavrátania Ukrajiny. 10. Zvrátenú starosť, aby sa Slezanom prinavrátila náboženská sloboda, čo podľa osnabrückerho mieru prislúchalo Švédom, ale títo, zabudnúc, že na jej navrátenie ich vzbudil a mnohými víťazstvami obdaril boh, predložili si iný cieľ, a tak boli potrestaní spravidlivým božím súdom¹².

Z historického hľadiska bol doteraz úplne opomenutý pohľad uhorského/slovenského cestovateľa na samotného švédskeho kráľa Karola XII. Po porážke švédskeho vojska pri Poltave, následnom internovaní zajatých švédskych vojakov na Sibíri, a záchrane iba malého zdecimovaného torza armády na tureckom území, sa väčšina švédskych denníkov a zápiskov nezachovala¹³. Zničený bol aj švédsky poľný archív na brehu Dnepra pri Perevoločnej. Zápisky ruských, ukrajinských, alebo kozáckych účastníkov vojny nie sú známe vôbec. Z tohto dôvodu sú záznamy a postrehy Daniela Krmana veľmi cenné, nakoľko veľkú časť svojej cesty putoval spolu so švédskou armádou. Rovnako bol svedkom aj zázračnej záchrany švédskeho kráľa po poltavskej bitke. V európskej historiografii je najznámejšie hodnotenie Karola XII. a jeho vlády od Voltaira¹⁴ a švédskeho kaplána Jorana

¹² Ibidem, s. 216–217.

¹³ Niekoľko denníkov sa objavilo až po návrate švédskych zajatcov zo Sibíri po 1722 r. Udalosti Severnej vojny opisuje ešte anonymne vydaný cestopis J. W. Bardili, *Swedische Reis-Beschreibung Von Pultava nach Bender, Und durch die Wallachay und Moldau Nach Teutschland [...]*, Stralsund 1715, a neskoršie vydané idem, *Reisen und Campagnen des Prinzen Max Emanuel von Württemberg*, Frankfurt 1739.

¹⁴ Voltaire, *Historie de Charles XII.*, publikované 1731.

Andersona Nordberga¹⁵, je zaujímavé, porovnať tieto názory so stanoviskom očitého stredoeurópskeho svedka.

Voltaire hodnotí Karola XII. ako vzorovú ukážku absolutistického panovníka, ktorý nedbá na svojich poddaných a svoju krajinu, ide za ošialom vojenských víťazstiev a dobytých vojen a chce byť novým Alexandrom Veľkým¹⁶. Konanie takéhoto panovníka je v priamom rozpore s modernými ideami osvietenstva a zveľadovaním krajiny. Karol XII. bol od detstva vychovávaný ako neobmedzený vládca. Vlady sa ujal ako 15 ročný, a proti Švédsku sa práve chystala zaútočiť koalícia Dánska, Poľska a Ruska. V roku 1700 zasadil Karol úder Dánsku, a tým sa začala takmer dve desaťročia trvajúca vojna Švédov, počas ktorej bol Karol stále na bojiskách. Počiatkový úspech mu dodal priveľké sebavedomie a napísanie jeho príbehu by malo vystríhať ostatných panovníkov pre šialenstvom dobytosti¹⁷.

Reakciou na Voltairovu kritické hodnotenie je výzva sestry Karola XII. Ulriky Eleonory kaplánovi Joranovi Andersonovi Nordbergovi, aby očistil meno Švédska a jeho kráľa, a napísal švédsky pohľad na udalosti¹⁸. Voltaire o Nordbergovej práci vedel, a komentoval to tak, že ich pohľad bude určite odlišný, ale ani jeden nebude vyslovene nesprávny, lebo záleží na uhle autorovho pohľadu¹⁹. Voltairova reakcia na dielo Nordberga vyšla v roku 1744²⁰.

Jedným z prvých publikovaných životopisov kráľa Karla XII. bolo anglické vydanie *The history of the Wars of his present Majesty Charles XII.*²¹ z roku 1715, ktoré nesie obdiv autora k švédskemu kráľovi. Muselo vyjsť anonymne, lebo Anglicko stálo v Severnej vojne proti Švédsku.

¹⁵ J. A. Nordberg, *Konung Carl den XII. Tës historia. I., II.*, Stockholm 1740.

¹⁶ Voltaire, *Vláda karola XII. Storočie Ludovíta XIV*, Bratislava 1988, s. 15.

¹⁷ Ibidem, s. 10.

¹⁸ J. A. Nordberg, op. cit.

¹⁹ *Varieties of history. From Voltaire to the presents*, ed. F. Stern, Cleveland–New York 1956, s. 38.

²⁰ Voltaire, *Lettre á Mr. Nordberg, chapelain du roy de Swede Charles XII...*, London 1744.

²¹ D. Defoe, *The history of the Wars of his present Majesty Charles XII. King of Sweden. From his first landing in Denmark, to his return from Turkey to Pomerania*, London 1715

V tejto súvislosti bolo *Itinerarium* najskoršie napísaným a dodnes zachovaným rukopisom²² o Severnej vojne, a navyše napísané priamym pozorovateľom a účastníkom. Krmanov pohľad na Karola XII. reprezentuje stanoviská slovenských a uhorských evanjelikov, pre ktorých bol švédsky kráľ symbolom neochvejného protestantského kráľa, ktorý plní Božiu vôľu a bojuje za slobodu a právo na vierovyznanie všetkých evanjelikov.

A keď vidia, že všetci evanjelici sa vrhajú do bezpečnej náruče Vášho najsvätejšieho Veličenstva a pod zvláštnymi politickými zámienkami doznieva hlas trúby ohlasujúci svätú vojnu, domnievajú sa, že im patria všetky minulé, z nebies dožičené víťazstvá Vášho najsvätejšieho Veličenstva²³.

Jednou zo žiadostí predkladaného posolstva bola žiadosť o podporu Prešovského kolégia, ako nevyhnutného centra vzdelávania, a pomoc pre prenasledovaných bratov z okolitých krajín.

Máme najistejšiu nádej, že Vaše najsvätejšie Veličenstvo ono jedinečné dielo, na ktoré je Bohom vyvolené, s pomocou Pána Boha na obdiv i závišť protivníkov a na neuveriteľnú radosť i úžitok prenasledovaných údov Kristových najšťastnejšie dokončí, aj českí a sliezski exulanti, ktorí sa uchýlili do Uhier, porúčajú sa Vášmu svätému Veličenstvu a najponíženejšie ho prosia, aby im pomohlo navrátiť sa z vyhnanstva²⁴.

Krmanov pohľad na kráľa je idealizovaný, ale je pochopiteľný z pozícií evanjelických stavov v Uhorsku, pre ktorých mohli byť Švédi jediným reálnym pomocníkom a spojencom v zápase o slobodné vierovyznanie, pred prenasledovaním a žalármi zo strany habsburskej vrchnosti. Prostredníctvom *Itineraria* Daniela Krmana teda vstupuje do európskej historiografie aj slovenský/uhorský pohľad na Karola XII. a Severnú vojnu, ktorý zároveň reprezentuje postoje stredoeurópskych protestantov.

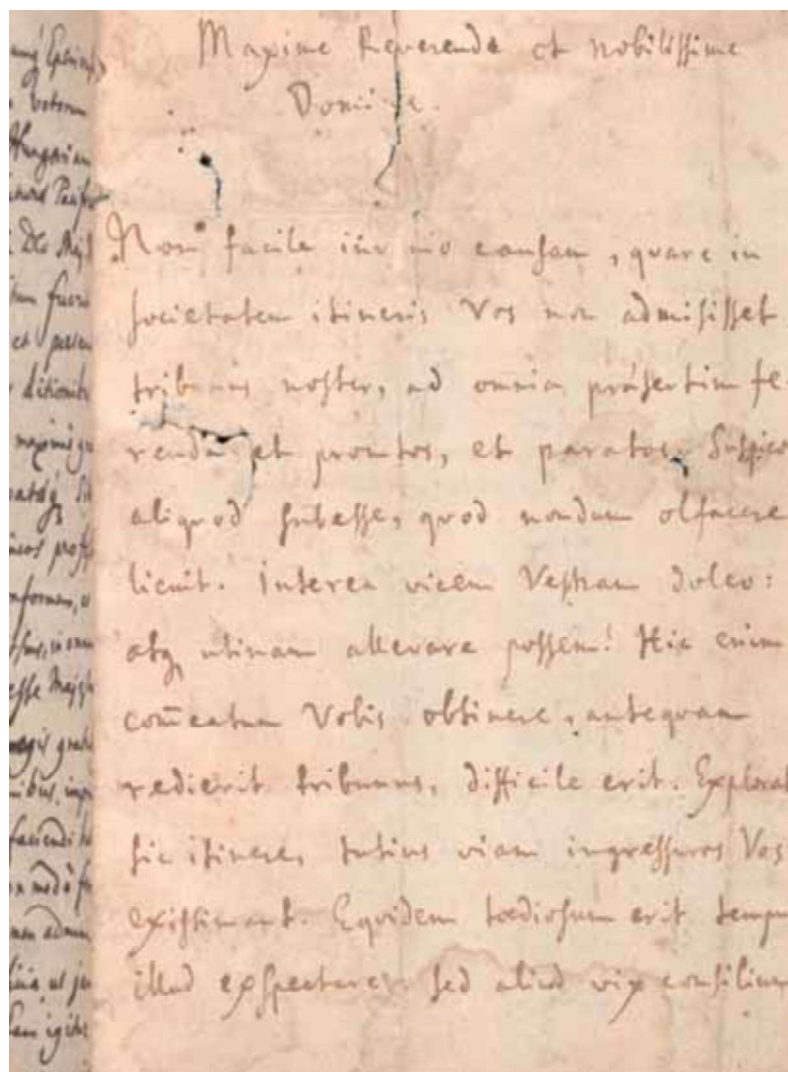
Do Uhorska sa Krmanovi podarilo vrátiť cez moldavské hory až v roku 1709 – presnejšie do Prešova prišiel 11.9.1709. Ďalšie dva roky sa kvôli politickej situácii nemohol vrátiť domov na západné Slovensko,

²² Prešov, Mukačevo 1710–1711.

²³ D. Krman, *Itinerarium...*, 1975, s. 48.

²⁴ *Ibidem*, s. 53.

tak zase cestoval, ako domáci kazateľ Rákocziho prívrženca Juraja Otlíka, po povstaleckom území medzi Prešovom a Mukačevom. V tomto období (v rokoch 1710–1711) dopísal aj svoj cestovný denník.

Ryc. 2. Kolegiálna knižnica Evanjelickej cirkvi augsburskeho vyznania na Slovensku (ECAV) v Prešove, Biskupský úrad východného dištriktu ECAV, odborný správca Štátna vedecká knižnica v Prešove, Sign. C 419.

Osud Daniela Krmana

Daniel Krman ml. je jednou z najvýznamnejších postáv slovenského baroka, zároveň výrazný predstaviteľ náboženskej reformácie v Uhorsku, evanjelický farár a biskup, cestovateľ. V znamení kníh a ciest sa odvíjal celý jeho životný príbeh. Narodil sa, 28.8.1663 v Omšeni pri Trenčíne, kde sa schovali jeho rodičia pred Turkami. V mladosti cestoval za slobodným vzdelaním do Vratislavi (Wrocławu), Lipska (Leipzig) a Wittenbergu. V dospelosti odmietal meniť názory a vierovyznanie, a tak, ako evanjelický farár v časoch protireformačných zápasov na prelome 17.–18. storočia, bol nútený byť často na cestách a na útekoch.

Knihy ho sprevádzali na cestách po celý život. Prvé si doniesol zo zahraničných štúdií, na svojom stabilnom farárskom mieste na Myjave založil knižnicu hneď pri prvom pôsobení v rokoch 1690–1699. Keď sa z bezpečnostných dôvodov počas povstania Františka Rákocziho II., v rokoch 1704–1708, presťahoval na povstalcami oslobodené územie do Žiliny a stal sa žilinským evanjelickým farárom, založil knižnicu aj tam. Ako žilinský farár, a známy kazateľ, napísal reč k posväcovaniu zástav a podpore aktivít povstalcov Františka II. Rákocziho, kde vodcu povstania prirovnal k starozákonnému Dávidovi, ktorý sa musí brániť pred nespravodlivosťou kráľa Šaula²⁵. V roku 1706 bol zvolený za superintendenta (biskupa) evanjelických cirkví 5 žúp (Trenčianskej, Prešporskej, Nitrianskej, Liptovskej a Oravskej). Na jeho návrh schválila evanjelická synoda v roku 1707 zriaďovanie kníhkupectiev vo všetkých mestách, ako aj zakladanie verejných knižníc a tlačiarní pri vyšších školách a významných cirkevných zboroch.

Okrem náboženských aktivít pripravil Daniel Krman aj základy slovenskej gramatiky pre spisovný jazyk slovakizovanú češtinu (*Grammatica Slavo-Bohemica*)²⁶. Z lingvistického hľadiska považoval starobylú slovenči-

²⁵ Idem, *Poswęcowanj zástaw. Jeho Oswícenosti knížeci Pána Rakoczy Ferenca... Osm znamenitě ozdobenjyc nowých zástaw...* Žilina 1707, 18 s. Uložené v Országos Széchényi Könyvtár, RMK II. 2311.

²⁶ *Grammatica Slavo-Bohemica* (reštaurovaný 188 str. rukopis je uložený v Lyceálnej knižnici v Bratislave), ktoré prevzal oficiálny autor prvej gramatiky Pavel Doležal (1700–1778) aj s rozdelením na kapitoly. *Grammatica Slavo-Bohemica* vyšla tlačou pod Doležalovým menom až v roku 1746.

nu za najstarší slovanský jazyk, ale pre aktuálne potreby navrhoval používať biblickú češtinu²⁷, kvôli náboženskej blízkosti a jednote.

11.11.1711 sa Krman vrátil na svoje pôvodné farárske miesto na Myjave, kde pôsobil až do roku 1729. Za ochranu moravského utečenca Václava Mlynára pred zatknutím, ako aj prijatie do evanjelického cirkevného zboru tohto utečenca, bol Krman odsúdený pre rúhanie sa katolíckej cirkvi a vrchnosti, pre poburovanie obyvateľov Myjavy pri zatýkaní, a následné zranenie stoličného úradníka a jedného vojaka na doživotné väzenie. Zomrel po 11 rokoch žalára vo veku 77 rokov, 24.09.1740, a pochovaný je v Dóme sv. Martina v Bratislave.

Daniel Krman Trenchiniensis

S Trenčínom (mestom a regiónom) sa výrazne spájali životné cesty Daniela Krmana od narodenia. Okrem rodiska a mladých školských rokov (Drietoma, Trenčín, Ilava, Diviacka Nová Ves) to boli prvé učiteľské pôsobenia v Ilave a Trenčíne. Spoločníkom na dlhej ceste s posolstvom za švédskym kráľom Karolom XII. mu bol bývalý trenčiansky šľachtic Samuel Pohorský.

Jednou z pamiatok, ktoré po Danielovi Krmanovi zostali vo fyzickej podobe v Trenčianskom kraji do súčasnosti, je jeho osobná knižnica, ktorú založil na Myjave už počas svojho prvého pôsobenia od septembra 1690 do 16.4. 1699, a potom budoval po návrate z ciest, od roku 1711 až do uväznenia v roku 1729. Je takmer neuveriteľné, že knižnica vydržala napriek stavovským povstaniam, násilnej rekatolizácii, konfiškáciám majetku, i dlhoročnému väzneniu svojho zakladateľa na Bratislavskom hrade.

Po prijatí Tolerančného patentu v roku 1781 začala snaha o rekonštrukciu knižnice. V roku 1783 bola Krmanova knižnica oficiálne obnovená a o doplnenie jej zväzkov sa pričínili viacero farárov i laikov²⁸. Niekoľko vzácných kníh z Krmanovej knižnice bolo v 20. storočí odovzdaných do

²⁷ D. Krman, *Rudimenta grammaticae Slavicae*, 1704.

²⁸ . Postarali sa o to nasledovníci Daniela Krmana – Juraj Ambrósius, Andrej Žlebek, Ladislav Paulíni, Tomáš Hroš, J.S. Palumbíni, Štefan Duga, Ondrej Rybár a ďalší.

Tranovského knižnice v Liptovskom Mikuláši, viacero kníh z vlastníckym záznamom je vo fondoch Slovenskej národnej knižnice v Martine, niektoré zostali v Bratislave (používané počas 11 rokov trvajúceho väznenia), ďalšie sa našli na iných miestach Krmanovho pôsobenia. Cenným dokladom je Posselt August: *Richtige Erklärung der Epistel St. Pauli an die Romer*²⁹. Najstaršou tlačou v knižnici je postinkunábula *Psalter zvol verteuscht aufs der heyligen Sprach*³⁰. Zo 16. storočia sa ešte zachovali M. Erasmus – Sarcerius Annaemont – *Piae et eruditae cogitationes in post. ad Corinthos epist.* (1544, Strasbourg), Lutherove – *Simplex et pia evangeliorum* (1546, Norimberg), od Josepha Flavia – *Antiquitatum libri XX. a Biblií Swatá Czeská* (1549, Praha).

Obsahová skladba knižnice odráža Krmanove záujmy – nábožensko-filozofické pojednania od Leonarda Huttera³¹, Iustina Lipsiho³², Blažeja Borovského z Borovna³³, či história³⁴, a filológia³⁵.

Ak sa Daniel Krman v niektorých zriedkavých prípadoch do kníh podpisoval, tak podľa miesta svojho pôvodu – rukopisným exlibrisom *Daniel Krman (Kermani) Trenchiniensis*.

²⁹ Vyd. Zittau, 1696. Je uchovaná v Lyceálnej knižnici v Bratislave, a na pergamenovej väzbe knihy je Krmanov supralibros – D.K. 1696.

³⁰ *Psalter zvol verteuscht aufs der heyligen Sprach. Werklerung des Psalters durch Johann Bugenhag aus Pomern von dem Latein in Deutsch*. Vyd. 1526, Jenna, s predslovom M. Luthera, F. Melanchtona a Joh. Pomeraniho.

³¹ *Concordiae symboli ecclesiarum*, Witteberg 1611, s exlibrisom Daniela Krmana z roku 1678.

³² *Epistolarum celectarum chilias*, Lipsiae 1618.

³³ *Manipulus conciunum funebralium ex scriptura sacra*, Hradec Králové 1616.

³⁴ Leopold Caesari – *Continuatione dell historia*, Viennae 1676.

³⁵ *Johann Andreas Danzius – Compendium grammaticae hebraeo-chaldaicae*, Jenna 1606.